

קישור לזום בימי רביעי בשעה 20:45 | קישור לקבוצת הוואטסאפ של השיעור

ט. ספק ספקא – תוד"ה 'ואי בעית אימא'

דיני ס"ס עמוקים ורחבים מני ים ויש בהם כללים וענינים הרבה ענינו של זה לא כענינו של זה וגם בדבר קל ודק יש להפריש בין זה לזה ע"כ אין לנו עכשיו לבדות שום ס"ס או ספק דרבנן להקל ללמוד דבר מדבר אם לא אותן המפורשים כל אחד במקומן (ש"ך יו"ד קי)

ח: "אמר רבי אלעזר... קמ"ל". ובתוד"ה 'ואי בעית אימא'.

המקורות

ספק דאורייתא לחומרא:

❖ מה תוקף הכלל שיש להחמיר בספק תורה? ומה המקור לדין זה?

- רמב"ם איסורי ביאה פי"ח ה"ז, כלאים פ"י הכ"ז, שאר אבות הטומאה פט"ז ה"א, טומאת מת פ"ט ה"ב, קידושין עג. "אמר רבא דבר תורה... בקהל ספק יבוא", רשב"א שם ד"ה 'ממזר ספק', (שו"ת הרמב"ם שי).

יסוד דין ספק ספקא:

❖ נסו לחשוב לפי שיטת הרמב"ם לעיל מדוע ספק ספקא מותר?

❖ במקורות הבאים נראה עוד שתי שיטות יסודיות בדין זה:

- שו"ת הרשב"א ח"א סימן תא בשאלה ובתשובה: "עוד אני רואה תמה בדבריך... לדבר שאינו מצוי" ובהמשך: "ותדע לך עוד... ורבינו יצחק הזקן ז"ל", בדק הבית בית ד שער ב (הקטע המצורף).
- ספק שקול¹ - פני יהושע כתובות ט. על תוד"ה 'ואי בעית אימא' בד"ה 'בא"ד דספק אונס', שו"ת הריב"ש שעב "ומה שהקשית על התוספות דאדרבה... הספק במקומו עומד", תורא"ש ד"ה 'לא צריכא באשת' עד: "...מאונס דלא שכיח".
- שערי יושר שער הספיקות (א) פרק יט (אות רצ) "ונראה לי כשנדייק... ליכא איסור בספק של ספק איסור"².
- [תרומת הדשן פסקים מז בסופו: "אשר כתבת...", רשב"א חולין נג: ד"ה 'אלא דקשיא' עד: "...וכן הדין נותן", ביצה ג: תוד"ה 'ואחרות']

ציטוטי מקורות

רמב"ם הלכות איסורי ביאה פרק יח הלכה יז

השבויה שנפדית והיא בת ג' שנים ויום אחד או יתר אסורה לכהן מפני שהיא ספק זונה שמא נבעלה לעכו"ם, ואם יש לה עד שלא נתייחד העכו"ם עמה הרי זו כשרה לכהונה, ואפי' עבד או שפחה או קרוב נאמן לעדות זו, ושתי שבויות שהעידה כל אחת מהן לחבירתה הרי אלו נאמנות, הואיל ואיסור כל הספיקות כולן מדברי סופרים לפיכך הקלו בשבויה.

רמב"ם הלכות כלאים פרק י הלכה כז

בגד צמר שאבד בו חוט של פשתן, או בגד פשתן שאבד בו חוט של צמר, הרי זה לא ימכרנו לנכרי שמא ימכרנו הנכרי לישראל, ולא יעשנו מרדעת לחמור שמא ימצא אותו אחר ויקרענו מעל המרדעת וילבשנו שהרי אין הכלאים ניכר בו, וכיצד תקנת בגד זה, צובעו שאין הצמר והפשתים עולים בצבע אחד ומיד הוא

¹ בעניין זה מוזמנים לעיין בשב שמעתתא א פרק יח שמסכם הדעות בזה.

² למעוניינים ניתן גם להמשיך שם עוד בביאור שיטתו.

ניכר לו ושומטו, ואם לא ניכר הרי זה מותר שמא נשמט והלך לו שהרי בדק ולא מצאו, וכבר בארנו בהלכות ביאות אסורות שכל איסור ספיקות מדברי סופרים ולפיכך הקלו בספק. +/השגת הראב"ד/ וכבר בארנו בביאות אסורות וכו'. א"א אמת הוא זה שכל הספקות אינן של תורה מיהו קי"ל כל ספק איסור תורה לחומרא ובדרבנן לקולא. +

רמב"ם הלכות שאר אבות הטומאה פרק טז הלכה א

מפני מה טהרו חכמים ספק טומאה בר"ה, שהרי הציבור עושין פסח בטומאה בזמן שהטמאים מרובין אם טומאה ודאית נדחית מפניהן קל וחומר לספק טומאה שאיסור כל הספקות מדבריהן כמו שביארנו בהלכות ביאות אסורות, ומפני מה החמירו בספק רה"י, שהרי סוטה שנסתרה אף ע"פ שהדבר ספק הרי היא טמאה לבעלה עד שתשתה. +/השגת הראב"ד/ הרי היא טמאה לבעלה עד שתשתה. א"א ובתוספתא מפרש עוד טעם אחר מפני שאפשר להשאל על היחיד וא"א להשאל על הרבים. +

רמב"ם הלכות טומאת מת פרק ט הלכה יב

דבר ידוע שכל אלו הטומאות וכיוצא בהן שהן משום ספק הרי הן של דבריהן, ואין טמא מן התורה אלא מי שנטמא טומאת ודאי אבל כל הספיקות בין בטומאות בין במאכלו' אסורות בין בעריות ושבתות אין להם אלא מדברי סופרים [ואף על פי כן דבר שחייבין על זדונו כרת ספיקו אסור מן התורה, שהרי העושה אותו חייב אשם תלוי] כמו שביארנו בהלכות איסורי ביאה ובכמה מקומות. +/השגת הראב"ד/ דבר ידוע שכל אלו הטומאות וכו'. א"א זהו שיבוש גדול שהרי אמרו בכמה מקומות ספיקא דאורייתא לחומרא וספיקא דרבנן לקולא וזו ספיקא דאורייתא היא אבל היה לו לומר משום דהו"ל ספק ספיקא ואפילו בדאורייתא לקולא. +

חדושי הרשב"א מסכת קידושין דף עג עמוד א

ממזר ודאי הוא בלא יבא הא ממזר ספק יבא. מכאן דקדק הרמב"ם ז"ל בתשובת שאלה דכי אמרינן בעלמא ספיקא דאורייתא לחומרא דרבנן היא דאי מדאורייתא לא אסרה תורה אלא הודאי, וכן פסק בחיבורו הגדול, וקשיא לי טובא דא"כ אזל ליה אשם תלוי למאן דלא בעי חתיכה משתי חתיכות, ואפי' למאן דבעי חתיכה משתי חתיכות ה"מ לענין קרבן אבל להתיר לכתחלה לא קאמר דהנך תנאי לאו בהכי פליגי, ועוד מדאמרינן בפ"ק דמכלתין ערלה בח"ל הלכה למשה מסיני ואקשינן והא תנן ספק ערלה בא"י אסור בסוריא מותר ופרקינן דלמא כך נאמרה הלכה ודאה אסורה ספיקה מותרת אלמא בארץ ספיקה אסורה דאורייתא ואף בסוריא אי לאו דנאמרה הלכה להתיר ספיקא אף התם היתה אסורה, ועוד מדבעי' בפ"ק דחולין (י"א א') רובא וחזקה מדאורייתא מנלן ואתינן למפשט מפסח ומעגלה ערופה ושעיר המשתלח ושחיטה, ואם איתא למה לן דל רובא ודל חזקה הא כל ספק דאורייתא מותר, אלא הכא דאמרינן ממזר ספק יבא מייטורא דקהל אתי ואדרבה דוק מינה טעמא דגלי קרא הא לא גלי אפילו ספק ממזר בלא יבא וממנה לכל איסורי ספק דאורייתא וכן פרש"י ז"ל ועיקר, וכבר הארכתי בזה בספר ת"ה בשער התערובות בס"ד.

שו"ת הרמב"ם סימן שי

ואלו אסרנו כל דבר שהוא ודאי שהוא מותר בשביל ספק איסורא שאפשר שימצא באותו הסוג הודאי או במינו היינו אוסרים כל המותרות כלם וכבר בארנו בכלל העיקרים שביארנום שהדברים כלם שלא הוזכרו מן התורה כך נראה מהתרגום מותרים מהתורה אלא מה שנתאמת אסור. ושארם ז"ל ספקא דאורייתא

לחומרא הוא אסור מדבריהם ואיך נחזיק אסור וכל שכן שנביא לדבר שהוא מותר ודאי ונאסור אותו מפני חשש הספק וזה כלו יציאה מן הכללים ההקשיים התלמודיים ושלא נשגיח בעקרי הדינים ושלך אחרי נצוח המנהגות בלבד לא דבר אחר.

שו"ת הרשב"א חלק א סימן תא

שאלת עוד ספק ספקא דקיימא לן דמותר אם נאמר כן אפי' במקום דאיתחזק איסורא או לא? ואם תאמר מותר מה נעשה לאותה שאמרו בפרק בכל מערבין (דף ל"ה ב') דאפילו בספקא דרבנן היכא דאיתחזק איסורא אזלינן לחומרא? ואם תאמר אסור תרוץ לי הא דאמרינן בפרק קמא דכתובות (דף י"ד) דקיל ספק ספקא מרוב. דרוב אינו מתיר ביחוסין וספק ספקא מתיר. ובשחיטה מתיר כדאיתא בההיא (פ"ק דחולין דף י"ב) דמצא גדייו ותרנגוליו שחוטין. תשובה [...] עוד אני רואה תמה בדבריך אחר ששאלתך בספק ספקא בדאיתחזק איסורא בההיא דכתובות היכא דאיתחזק איסורא? דהתם /כתובות י"ד/ ודאי לא איתחזק איסורא אלא ספק איסורא דהא ספק חלל אחד הוא שנטמע במשפחה. ואם אתה קורא איתחזק איסורא כל שנתערב בו דבר שהחזקנו אותו באיסור מחמת תערובתו ואף על פי שאין חזקת איסורו אלא מן הספק. אם כן הרי שאלתך מתבררת מכל שכן מטבעת של עבודה זרה שנפלה לרבוא ורבוא לרבוא. דרבוא שני כולן מותרין כרבי שמעון וכרב יהודה דאית ליה הכי משמיה דרב ואפי' בעבודה זרה וכ"ש בשאר האיסורין. אפילו לשמואל כדאיתא בריש פ' כל הזבחים שנתערבו (דף ע"ד). ואף על גב דאיתחזק בדרך זה ודאי איסור של עבודה זרה. ומעתה נתברר עיקר השאלה דאפי' בדאיתחזק איסורא מתירין בו ספק ספקא ואפילו בעבודה זרה החמורה. ועוד מדאמרינן בפרק קמא דכתובות (דף ט') אמר רבי אליעזר האומר פתח פתוח מצאתי נאמן לאוסרה עליו. ואקשינן עליה אמאי ספק ספקא הוא. ועוד דאפילו למאי דאוקמה לדברי אלעזר באשת כהן ובאשת ישראל שקדשה אביה כשהיא קטנה הקשו הראשונים ז"ל דאכתי איכא ספק ספקא באשת כהן ספק קודם שנתארסה ספק לאחר שנתארסה ואם תאמר לאחר שנתארסה ספק דרוסת איש ספק מוכת עץ. וכן באשת ישראל ספק דרוסת איש ספק מוכת עץ ואם תמצא לומר דרוסת איש ספק באונס ספק ברצון. והוצרכנו לתרץ דמוכת עץ לא שכיחא וכדאיתא בירושלמי גבי אם יש עדים שיצאת בהינומא כתובתה מאתים. וחש לומר שמא מוכת עץ. אמר רבי יוחנן לא חשו לדבר שאינו מצוי.

[...] ותדע לך עוד דהא ספק ספקא עדיין /עדיף/ כרוב. ואפשר דאליהם התירו יותר מרוב. דהא רבי יהושע לגבי יוחסין פסיל בחד רובא ומכשר ספק ספקא. וכיון שכן כי היכי דאזלינן בתר רובא להתיר בכל איסורין שבתורה ואפילו בדאיתחזק איסור כגון חתיכת איסור שנתערב בשתים של התר הוא הדין בתרי ספיקי דשריא ואפי' בדאיתחז' איסורא. ומכל מקום עוד יש לעיין בספק ספקא אם נאמר כן דוקא בספק ספקא דע"י ב' תערובות. כטבעת של עבודה זרה שנפלה לרבוא ומרבוא לרבוא או אפי' שלא במקום שני תערובות? וזו מחלוקת בין שני גדולי עולם רת"ם ז"ל ורבינו יצחק הזקן ז"ל.

בדק הבית על תורת הבית בית ד שער ב דף כד עמוד ב:

וכתב רבנו יצחק הזקן הידוע בעל התוספות ז"ל דלא אמרינן ס"ס שרי אלא בשתי ספיקות הבאות מכח שתי תערובות כגון זו שאמרנו שנפלה טבעת ע"א לריבוא ומריבוא לריבוא אבל בעלמא שאינו בא מכח שני תערובות לא. ופירש החכם דטעמא דרבנו משום דבתרי ספיקי דתערובת איכא בכל חדא וחדא תרי ספיקי דבכל חדא איכא למימר לא זו היא שנפלה לריבוא ראשון. ואינו נכון שאין זה טעמו של רבנו ז"ל, אלא דטעמא דרבנו ז"ל דלא אמרינן ס"ס שרי בדאורייתא אלא היכא דבספק ראשון שרי מדאורייתא אלא מדרבנן

אסור כגון הא דתערובת הילכך ה"ל ספק שני ספק דרבנן אבל כל היכא דבספק ראשון מיתסר מדאורייתא ספק שני אסור מדרבנן דלא חשוב אלא חד ספיקא. ולפיכך הוא מפרש מה שאמרו ביום טוב לענין ביצה דאם נתערבה באלף כולן אסורות, דאספקא קאי לומר שאפילו ספק נולדה ביום טוב ספק לא נולדה ביום טוב נתערבה באחרות כולן אסורות משום דספק ראשון איסור תורה שהרי על הספיקות מביאין חטאת והכא איכא משום הכנה דרבה דאיסור תורה וכיון דכן אסורה בספק שני דלא חשיב אלא כחד ספק. וכן אתה דן בספק טרפה שנתערבה באחרות דכיון דהיא גופה אסורה דאורייתא ספק תערובת שלה לא מיקרי ס"ס ולא שרינן לה מדין ספק ספקא.

פני יהושע מסכת כתובות דף ט עמוד א

בא"ד [דספק אונס כמאן דליתיה דמי ולא נשאר אלא חד ספק]. משמע מדבריהם דכל מידי דלא שכיח לא מיקרי ספק כלל אפילו לאיצטרופי לספק ספיקא, והקשיתי לשאול דלשיטת הרשב"א ז"ל דטעם הספק ספיקא היינו דהוי כמו רוב א"כ היכא דהספק הראשון הוא שקול אמאי לא מצרפינן המיעוט דספק השני להך פלגא דספק הראשון ואכתי הוי רובא וכמדומה לי באמת שראיתי בכמה פוסקים ראשונים ואחרונים דהיכא דהספק אחד שקול אף על גב דשני אינו שקול אפ"ה חשבינן ליה ס"ס. מיהו אפשר דהתוספות דהכא ס"ל דמיעוט לגמרי כמאן דליתא דמי לרבנן דפליגי אדר' מאיר משא"כ לשיטת רבינו תם שפסק במסכת בכורות (דף כ' ע"ב) בד"ה חלב פוטר דקי"ל כרשב"ג דהיכא דהמיעוט מסייע לחזקה הו"ל פלגא ופלגא וכמ"ש בהג"ה ש"ע יו"ד, וא"כ ה"נ יש לנו לומר דהמיעוט מספק שני מסייע לה לפלגא דספק ראשון והו"ל רובא להחמיר והדבר צריך תלמוד ובקונטרס כלל גדול אי"ה אבאר לנכון:

שו"ת הריב"ש סימן שעב

ומה שהקשית על התוספות דאדרבה, אית לן למימר סמוך מעוטא דאונס למחצה דאין תחתיו, והוה ליה תחתיו ברצון, מעוטא. איברא ודאי דאפי' לרבנן אמרינן סמוך מעוטא למחצה, דהא ההיא דבפרקא בתרא דיבמות דיצאה מלאה חוששת. רבי יהושע אומר אינה חוששת. מפרשינן בבכורות (כ'): טעמא דרבי יהושע משום סמוך מעוטא דמפילות למחצה דנקבות והוי להו זכרים מיעוטא. ולמיעוט לא חיישינן. ומיהו היינו התם דמחצה זכרים ומחצה נקבות, הוא ודאי ובהכרח כי כן יסד המלך מלכו של עולם לקיום המין. וא"כ על כרחין הזכרים הנולדים מן המעוברות מעוטא נינהו. שהרי מעוט מפילות ואין להמלט מזה בשום פנים. אבל כאן אין אנו אומרים שהנבעלות בזנות מחצה תחת בעליהן ומחצה בלתי תחתיהם. כי היכי דנימא סמוך מעוטא למחצה ונתירה. דמנין לנו זה שיהיה מחצה על מחצה, אבל אנו אומרים שהדבר בספק שזה אפשר כמו זה. ואף אם נאמר סמוך מעוטא דאונס לאין תחתיו, אכתי לא הוי תחתיו ברצון, מעוטא בודאי. אבל עדיין נאמר שאפשר זה כמו זה. ונראה לי שזה קרוב לדברי הר"ר נסים נ"ר אלא שהוא אומר דלית להו לרבנן סמוך, בכי האי גונא, ואני אומר דאף אם נאמר ביה סמוך, אכתי לא הוי תחתיו ברצון, מעוטא. אבל עדיין הספק במקומו עומד.

תוספות הרא"ש מסכת כתובות דף ט עמוד א

לא צריכא באשת כהן. וא"ת באשת כהן נמי איכא ספק ספיקא ספק תחתיו ספק אינו תחתיו ואם תימצי לומר תחתיו ספק מוכת עץ ספק דרוסת איש, והא ליכא למימר מוכת עץ לא שכיח דהא באלו נערו (ל"ו ב') אמרינן גבי סומא שאין לה טענת בתולים מפני שנחבטת על גבי קרקע ונעשית מוכת עץ וקאמר דכולהו

נמי חבוטי מיחבטן א"כ שכיחא, ואפילו רבנן דסומכוס דאמרי סומא יש לה טענת בתולים משום דלא שכיח דמיחבטא מ"מ ראוי לעשות ממנו ספק ספיקא דלא גרע מאונס דלא שכיח,

שערי ישר שער א - שער הספיקות פרק יט

רצ ונראה לי כשנדייק בלישנא דהש"ס שאמרו ספק ספיקא ולא אמרו סתם הלא ב' ספיקות הוא, דבאמת אין רבוי הספיקות גורמים ההיתר לומר כיון דאיכא רוב צדדים להיתר שיהא נחשב כרובא להיתרא, אלא הענין דהוי ספק בספק איסור דאיכא בזה ספק אם יש כאן ספק איסור כמו בספק תחתיו ספק אינו תחתיו הוא ספק איסור, וכשמתוסף בזה ספק אונס הוי ספק בספק איסור, ומש"ה היה פשוט לחז"ל דספק ספיקא להיתרא מותר דדוקא בודאי ספק איסור קי"ל שהוא לחומרא, אבל אם הוי רק ספק של ספק איסור אין לנו להחמיר כיון שעל הודאי ליכא רק ספק איסור וזה דומה ממש לספק דרבנן, היינו דאף שאם היה בודאי תחתיו היה איסור ודאי מחמת הספק, אבל איסור זה אינו איסור בעצם ורק כלאו דלא תסור באיסור דרבנן, היינו דאנו מוזהרים לשמוע בקול חכמים ואזהרה זו ככל אזהרות שבתורה שנאמרו רק על הודאי ולא על הספק, רק בספק של תורה אנו מחויבים להזהר שמא נפגע בגופו של איסור שהקפידה תורה עליה, אבל בדרבנן ליכא לעולם גופו של איסור אלא רק ציווי לשמוע לדברי חכמים, וכיון דעל הספק ליכא אזהרה ליכא שום איסור כלל כמו שביארנו ענין זה בס"ד בפרק ז'. יעו"ש. וכמו כן נאמר בספק של ספק איסור כיון דבודאי ספק איסור ליכא רק אזהרת ספק, היינו דאינו כגופו של איסור רק אנו מחויבים להיזהר שמא נכשל בעצם האיסור, ואיסור זה של חיוב הזהירות הוא איסור שאינו בעצם אלא כענין איסור דלא תסור כמו שנתבאר לעיל בפרק ח', ולפי"ז כמו דליכא איסור בספק לאו דלא תסור כמו כן ליכא איסור בספק של ספק איסור.

תרומת הדשן פסקים וכתבים סימן מז

אשר כתבת דסמכינן אספק ספיקא אפי' היכא דאפשר לברר ע"י בדיקה דודאי סמכינן כדמוכח בהא דהתיר ר"ת בזאב שנכנס לעדר מכח ס"ס, ור"י נמי היה מתיר מכח ס"ס, אלא דסבר כיון דספק הראשון הוא דאורייתא וגם הוא דבר שבמנין לא בטל, הא לאו הכי משום הא דאפשר לבדוק לא היה אוסר, והתוס' פסקו אפי' הוי דרוסה יש לה בדיקה.

חדושי הרשב"א מסכת חולין דף נג עמוד ב

אלא דקשיא לי היכא דאיכא שוורים הרבה במקום אחד ועאל ויתיב ארי בינייהו ואיהו שתיק ואינהו מקרקרן אמאי צריכין בדיקה דהא ספק ספקא הוא דכל חד וחד איכא למימר שמא לא דרס זה דהא ליכא למימר דודאי כולהו דריס להו דלא די לנו אם נחוש לספק דריסתו ונעשה הספק כודאי משום דשתיק ואינהו מקרקרן אלא שנאמר שכולן הוא דורס, וכיון שכן איכא למימר זו לא דרס ואת"ל דרס אימר דרס שלא כנגד החלל שאין דריסה פוסלת בו, ושמא יש לומר דלא שרי' ספק ספקא אלא היכא דלא אפשר לעמוד על בוריו של דבר אם הוא אסור אם לאו אבל במקום שאפשר לעמוד על בוריו של דבר בודקין וכן הדין נותן.